

Саллаат оџото Чооруона

Үс муннуктаах суруктар

- Чооруона, дьизитигэр эр киһи соџотохэн эрэ хааллын, - диэбитэ аџата сэриигэ барарыгар. - Ийэн ыарыһах, кинини бука диэн харыстаар, мэлдьи көмөлөһөөр. Бачча киһи аны кырабын дэнимэ, улааппахтаан ис...

Оттон сыл ааста. Чооруона, үөрэх чиеппэрэ бүттэџин аайы, төһө улааппытын билээри быыс баџанатыгар бэлиэтэнэн иһэр. Санаатыгар, кэмэ, оччо өгдөйбөт курдук. Оттон сылдыар ыалдыттар: «Бэйи, алтан харчы аалыыта биллибэт дииллэрэ кырдык. Бу Чооруона бэлиэр сүүнэкэй киһи буолбут,-дэһэллэр.

Аџата өр буола-буола суруйар. Үс муннуктаах бакыат кэллэр эрэ, ийэтэ былаатын уһугунан хараџын соттор. Оччоџо Чооруона диринник үөһээ тыыммытын бэйэтэ да билбэккэ хаалар, ытамныйа сыһа-сыһа, ийэтин кууһар. Үөрүүлээх сонуну иһиттэхтэринэ, саха тэнэ суох буолаллар. Үөрэллэрэ диэн бииртэн эрэ: аџалара муус өлүөр сылдыара эбэтэр халымырдык бааһыра. Дьэ оччоџо кини кырыыстаах өстөөхтөрү кыайан хотон эргиллиэџэ.

Аџатын суруга тоџо үс муннуктаах буоларын Чооруона муодаргыыр. Оттон бакыат төһөџө да түөрт муннуктаах буолар дии... Ийэтэ кытта муннарар, эрээри биирдэ эппитэ: Саллаат суругун үксүн окуопаџа сытан,с эрии уотун быыһыгар суруйар. Эбэтэр ыраах походка баран иһэн. Дьэ онно бакыаты хантан хаба тардан ылыахтарай, үс муннуктуу суулуу туттуллар да, ыытан иһэр буолуохтаахтар. Хайа уонна саллаат суруга дьонугар тургэнник тийэ охсуохтаах, онон үс муннуктуу ала-бэлиэ суругу урут атааран иһэллэрэ чаччы... Эмиэ сөпкө дылы. Чооруона санаатыгар, үс муннуктаах суруктар, атын бакыаттары барыларын куотан, субу тэлимнэһэ көтөн иһэр курдуктар. Суругун ахсын аџата киниэхэ анаан тугу эмэ этээччи. Оччоџо Чооруона аџатын субу манна кинилиин кэпсэтэ олоро курдук саныыр. Аџатын тыла-өһө даџаны, киниэхэ туһаайдаџына, дорџооннуун кытта иһиллэрин тэнэ. Ыл эрэ, Чооруона, ийэн диэки көр, - диэбит этэ бастакы суругар, - Ийэн билигин дьизэџэ соџотох үлэһит, онуоха эбии ыарытыһар эбээт. Мин кэлиэхпэр диэри киниэхэ баар-суох көмөлөһөөччү эн эрэ бааргын. Өйдөө, эн суостаах-суодаллаах сэрии кэмин оџотоџун. Өстөөџу утары улаханнын-кыралыын бары охсуһабыт, саанан-саадаџынан, кыайыылаах үлэнэн... кэлэр суруктары түгэх хос остуолугар ууран иһэллэр. Онно аџатын хаартыската сизеркилэџэ сыһыарыллан турар. Чооруона сарсыарда оскуолаџа барарыгар аџатын хаартыкатын диэки хайаан да көрөн ылар, оттон кэлээт даџаны, хайдах үөрэммитин арааппардыыр курдук, ылбыт

сыаналарын ыраас лиискэ суруйталыыр. ...Бүгүн эмиэ арааппарын суруйда, суумкатын көхөҕө ыйаата.

– Тукаам, Чооруонаа, чэйдэ куттангын бэйэн аһаа, мин сыта түһүүм... Чооруона ийэтигэр сөп диэтэ уонна кистээн хараҕын уутун сотунна. Сайын мин хайаан да үлэлээтэхпинэ сатанар. Аҕам миигин кырабын дэнимэ, өстөөбү утары бары охсуһабыт диэбитэ. Оччоҕо сэрии бүтэ охсуо, аҕам кэлиэ... ити курдук саныы туран, Чооруона туннугунэн сааскы айылҕаны одуулаһар. Кун сардангалара мас лабааларыгар сыдыаһа тохтубуттар, ол быһынан халлаан түгэҕэ ыраахха диэри ырааһыра дэнкэрэн көстөр. Онтон аҕатын хаартыскатыгар эргиллэр, анараангыта, чэ, кытаат! диэбиттии, таптыыр харагынан көрөр.

Миигин колхозка ылын...

Чооруона, оскуолаттан тахсаат, колхоз бырабылыанньатыгар тийдэ. Председатель Дайыылап, хонсойбут муруннаах улахан хара киһи, дьону кытта кэпсэтэ олорор. Онтукалара үкэ оҕонньоттор. Чооруона, аһаҕас турар аанынан иһирдэ дьылыс гынан, ыскамыайка уһугар олорунан кэбистэ. Бастаан утаа кинини ким да өйдөөн көрбөтө, бары председателга эргиллибиттэр.

– Хайдах даа Пиэрибэй Маай күн дуо?

Чооруона бэйэтин наадатыгар тиэтэйбэккэ, маннай дьон кэпсэтиитин сэргээтэ.

– Оннук, Маай күн ыһыны саҕалыыбыт, - Дайыылап сүр холку, тылын төттөрү ылар чинчитэ суох. - Оройуон да ыйыта баар. Саас быйыл олус эрдэ кэллэ, өрүс устаары аҕай турар үһү. Тугу күүтүөхпүтүй, буор сылыыах чинчилээх.

– Оттон бырааһынныкпыт?

- Бэйэбит өйдүүтүт, бырааһынныгы үлэнэн солбуйар күн-дьыл тирээтэ. Оччоҕо эрэ өстөөбү түргэнник сууһарыахпыт. Чооруона председатель тылын сыыска түһэрбэккэ истэр. Бу киһи кини санаатын үүт харахха этэр курдук кырдык да, үлэлээн иһиэххэ, өстөөбү кыайа охсуохха. Бу оҕо тоҕо киирэн олорор? Бары Чооруонаны көрө түстүлэр.

- Миигин колхозка ылын эрэ, - Чооруона уруогун эппиэттир курдук туран кэллэ. Сөп ээ, улахан дьону кытта кэпсэтэргэ бэрээдэк итнник, турумуна. Дьон күлсэн иһэн, тоҕо эрэ ах баран хааллылар. Хоско уу-чуумпу буолла, арай биир дьахтар үөһээ тынан баран эттэ:

- Тукаам, эн төрүөххүттэн колхозтааххын ээ...

- Бэйи эрэ, оҕону кыбыһыннарбакка кэпсэтиэбин, - Дайыылап Чооруона диэки дьһуннаахтык көрдө. - Тоҕо колхозтана сатаатын?

- Сайын үлэлиэм этэ.

- Хайа кыран бэрт дии, быйыл түөрт эрэ куруппаны бүтэрэбин, председатель уруккулуу куруппа диэбитин, Чооруона: Төрдүс кылааны бүтэрэбин ээ,- диэн үрдэтинэ сатаата. Онто син биир эбит.

- Аҕан сэбиэт суруксута этэ, ийэн-колхозтаах. Ол аата эн да син биир колхозтааххын, - Дайыылап эйэбүстик күлэн кэбистэ.

- Оччоҕо үлэлэтиэххит дуо?

- Саарбах, өссө улаата түһэрин буоллар,- диэтэ Дайыылап. Онтон, оҕо хомойбут курдук көрөн, эттэ: –Чэ сөп, сайын быһаарыахпыт. Бастаан кылааскын бүтэр.

Председатель сылаас үтүлүгэ

Бырабылыанньа председателэ Дайыылап Маай күн ыһыны саҕалыбыт диэбитэ Чооруона өйүгэр хатаммыта. Хаар эрдэ харааран,оҕолорго дьэ үөрүү-көтүү. Халдыайы быарыгар мустан лапта, былаах былдыаһыта, баалка-доруопка бөҕө.

Чооруона тиэргэнин чалбаһын хорон куурда оҕуста. Онуоха эбии түүннү тоноруу хоонкурдан, күнүскү курас тыал үлтү ытыйан түргэтэттилэр. Кырдыаҕастар тыллара-өстөрө быйыл хобдох. Кураан сайын иһэр,сааһын эрдэ аҕалан баран, халлаан түүннэри-күннэри кыйыдыйан сииги мэлиттэ дэһэллэр. Чооруона ону истэ-истэ, дьиэтин таһын куурда охсубутун кэмсинэр, ходуһаларга уонна сонуктарга быйыл саас уу тохтооботоҕун кэпсэттэхтэринэ олус хомойор. –Ийээ, оттон сайын ардах түһүө суоҕа дуо, дьоннор тоҕо ыксыылларый? - Түһүөҕэ эрэри, тоойуом, баҕар аҕыйах буолуо. Сир үлүгэрдээх үгүс ууну инэриннэбинэ үүнээйиигэ чэчириир. Ол иһин сииги баттаһа тиэтэйэллэр. Чооруона хата хата сииги баттаһа хайдах ыһалларын билиэм дии санаата. Сити кизһээ дьиэлэрин таһынан бакыччы кырдыбыт Сиэнчэ оҕонньор сиэмэ бурдугун тийэн ааста. Ааһыа дуо, Таатайбатах диэн ааттаах такырыйбыт кугас хомуолай оҕуһа, суол куоһааҕар иннибит тэлиэгэтин кыайбакка, көхсө токуруйуор диэри муннана турда. Чооруона сүүрэн тахсан, тэлиэгэни анныһа-анныһа, оҕуһу үүрүстэ.

- Сэгээр, ыл эрэ, тумулга диэри ситэри киллэрис,- оҕонньор көмө бэйэтинэн кэлбитигэр үөрэ түстэ.Чооруона иннинэн киһи буолла. Утуйуохха диэри өссө иккитэ кырыннылар. Бурдуктаах манхааһайдара да тэйиччи. Сарсын эрдэттэн ыһаллар үһү, онон Дьэ эн, Сиэнчэ оҕонньор, сиэмэни эрдэ тий,- диэбиттэр эбит.

Чооруона сарсыарда тура охсон тумулга киридэ. Буолакка үлэ-хамнас ырааппыт. Трактор,татыгыры-татыгыры, бурдук ыһар сеялканы соһор. Ыстарыы бара турар.

–Мин көмөлөһөөччүм кэллэ, диэтэ Сиэнчэ оҕонньор уонна оҕуһугар этэр –Дьэ, Таатайбах, кытаат,бүгун да үспүт. Хомуолай оҕус, истибит курдук, Чооруона диэки күлтэччи көрөн кэбистэ. Аны туран сана үлэбиттэрэ улахан былдыаһыктаах киһи буолла.

–Кэбис, Чооруона миэхэ көмөлөстүҥ, сеялкаҕа бурдук кутааччы фронтовик Бөтүрүөйэ хап-сабар сангарар. Кини бүлгүнүгэр баас ылан сэрииттэн быйыл кыһын төннүбүтэ. Уна илиитин такыччы тутта сылдьар, ыараханы кыайан көтөхпөт. Чооруонаҕа син биир - кимиэхэ эмэ көмөлөһүөххэ эрэ наада. Оҕонньорго,кырдыаҕас диэн ытыктаабычча, урут тылланыа этэ. Оттон билигин, бэйэлэрэ сааһыласпыттарын быһыытынан, Бөтүрүөйэҕэ да барарга бэлэм. Сэһэннээх киһинэн сурабырар, сэриигэ сылдыбытын кимиэхэ баҕарар кэпсиир. Чооруона быыс булан ыйытыан дураһыйар да,түгэн көстүбэт. Сеялка туорайыгар үктэнэн иһэннэр, кууллаах бурдугу дьааһыгар иккиэн мадьыктаһан таһааран субуччу сүөкүүлэр, илиилэринэн тарҕатан биэрэллэр. Чооруона дьиэтигэр тахсан биирдэ чэйдээтэ,иккискэ дьоно аһаттылар. Бөтүрүөйэ солolonнобуна, бэтигирээн түһэн, элбэх саналаах киһи эбит. Бааһырбытын кэннэ кинини санитардар сүүрбэ көстөөх сиргэ госпитальга ыт көлөнөн ыыппыттар. -Арҕастарыгар суумкалаахтар, онно бааһырбыт саллаат дьыалатын угаллар, - диир Бөтүрүөйэ. - Эн аймахтарың, көр оннуктар, - дии-дии, Чооруона ытын экккэлэтэр. – Уонна туран ара өстөөх самолеттара элиэтээтэхтэринэ, салааска саҕа сыарҕаларын туора соһон таһаараат, хаптайан биэрэллэр. Онтон салгыы айанныыбыт. Өтөр-өтөр кэлэн миигин, хайдаххыный, саллаат диэбиттии, өссө сытырҕалаан көрөллөр... Итини истэн, киһи барыта сөхтө-махтайда. Бу өйдөрүн, сэрэхтэрин. Үөрэтиилэрэ дьэ мааны буоллуохтаах. Ыраах сылдьар түөрт атахтаах сэрииттэртэн сиэттэрэн, чугастыы Чооруона ыта кытта хайҕанна. Моҕотойу, тиһинэн хадьыктаабакка, атаҕынан саба үктээн өлөрөр эбит. Өссө оҕуруот сирдидийэтин устун экирэтиэ. Кэпсэтии бүтүүтүгэр Чооруона ыта төһө үөрэхтээбин ситэри көрдөрүөн баҕарда. Дьонтон кумааҕы, харандаас ылан суруйар: «Ийээ, кизһээ хойутуу тахсыам. Буолак арҕаа уһугун бүтэриэхтээх үһүбүт». Суругу ытын моонньугар баайда. - Табаарыс, Табаарыс, дьиэҕэр бар. Чэ, сүүр. Ытанньах диэт, өс хоту бөһүөлэк диэки сыкырыһа турда.

–Көр эрэ! -Бөтүрүөйэ күлүм аллайда. -Аатгыын да Табаарыс эбит дии, барахсаны. Ити ээ, киһиэхэ ыт былыргыттан доҕор кэриэтэ буолта дииллэрэ...

Үлэҕэ эмиэ тураллар. Сотору киэн буолак уһугар Дайыылап көһүннэ. Дьон диэки салалла охсубакка, буолагы кэрийэ сылдьан, субу-субу сиргэ төнкөлдүйэр. Чооруона көрдөбүнэ, тугу эрэ сүтэрбиккэ эбэтэр хомуйарга дылы.

– Буор хайдабын бэрэбиэркэлиир,- диэтэ Бөтүрүөйэ Чооруонатыгар.-Буор олус инчэбэйэ сагаммат, букатын кураанаҕа эмиэ табыллыбат.

Ол аата сииктээх эрэ буолуохтаах дуо –Чооруона ийэтэ сииги баттаһа ыһаллар диэбитин санаан, ыйытта...

- Ити икки ардыгар Дайыылап тийэн кэллэ.

–Ыһыбытын сөпкө саҕалаабыппыт, сииги баттаһа, -председатель астыммыт көрүһүнээх, -Хайа бу Чооруона, манна тугу гынабын?

-Улахан көдүүс киһи, -Бөтүрүөйэ хайгыы оҕуста. - Бэйэтэ баҕатынан үлэлэхэр.

–Бүгүн эрэ киирдим,бырааһыннык күн, - Чооруона председатель сайын үлэлиэн диэбитин өйдүү биэрэн. Буруйдаах курдук сананна.Оттон Дайыылап кыһырыахтааҕар, төттөрүтүн, хайдах эрэ хараастыбыт куолаһынан:

-Оҕо саас барахсаны сэрии былдыан эрдэбэ ити... Бүгүн эн көңүл-босхо оонньуу сылдыахтаах күнүн этэ, чэ ону хайыахпытый? Бүгүн бастагы туорабы түһэристин, онон киэн тутун, маладьыас,Чооруона! Оттон билигин дьиэбэр баран сарсынны үөрэххэр бэлэмнэн, - диэтэ.

Чооруона, үлэтин ситэрсин баҕарар эээри, утарсыбата. Күн да киэхэрбит. Халлаан, түүн тонороору, эмиэ хотуттан салгыннамыт. Чооруона түргэнник хомунан, ыһыктаммыт мөһөөччүгүн санныгар бырабаат, бөбүөрбүт тарбахтарын бокуойа суох үрэн сирилэттэ. Ону дьону кытта кэпсэтэ турбут Дайыылап халты аһарбата.

- Көрдөр эрэ илиигин,-председатель оҕоҕо чугаһан кэллэ.

- Чооруона тарбахтара, бурдугу булкуйарыгар тырыта-хайыта аалыллан, кыһыл хатыныны симпит курдук буолбут. Хаан оҕуолуу-оҕуолуу кытарбыт тыбыс-тымныы кырачаан илиини Дайыылап сымнаҕастык имэрийбэхтээтэ уонна бэйэтин сылаас үтүлүгүн кэтэрдэн кэбистэ. –Дьиэбэр тэбин...

Быһыы лэппиэскэ

Чооруона төрдүс кылааһы Хайбал лиистээх бүтэрдэ. Сол күн Дайыылапка көтөн түстэ. –Ыксалын бэрт дии, доҕор. Чэ сөп. Сайын от саҕана Сиэнчэ оҕонньордуун үлэһиттэргэ ыһык тасыһыан, -диэтэ председатель. От үлэтэ тийэн кэллэ. Сэрии кытаанаҕар кураан эбии мэнэһиннэ-дэһэллэр дьоннор. Ас-үөл кэмчитийдэ, от аанһа үүммэтэ. Колхоз салалтата отчутгарга дьээриһэ бурдугунан лэппиэскэ онорон аһатар, ардыгар суораттаах буолар. Олору күннэтэ үлэһиттэргэ лоп-бааччы тизэрдэн иһиллиэхтээх. Чооруона Сиэнчэ оҕонньордуун үлэлэрэ ити. Биир сарсыарда Чооруонаны Сиэнчэ оҕонньор ыалдыан көрүстэ. –Түүнү быһа, сиһим дьарҕата бэргээн, туйбатым. Тукаам, суолгун билэгин, бэйэн баран көр. Отут биэс киһи аһылыга сыарбаҕа тизийлэн бэлэм, онно бэйэн нуорман эмиэ баар. Куйаас да куйаас күн буолбут, буор кытта итийэн

мэктиэтигэр уллунах да умайыах курдук. Чооруона, Таатайбабын миинэн, отчуттарын кэрийтэлээн истэ. Кырдыаҕас оҕус, сылайан да буолуо, бүгүн эбии нэһирдэ. Иччитин оҕо диэн сэниир да быһыылаах, кымнныылаан биэрдэбинэ, хардарсар курдук кутуругунан уолун көхсүн сабырҕатар. Ол эрээри, Таатайбах сүрүбүлдьээтэбин аайы, Чооруона дьон аһылыгын хойутатыан баҕарбат. Онон,чэпчэтэ таарыйа, арыт түһэн ойоҕолуу хаамар, оҕуһун такымна чыпчахайдыр.

Кун ортотун диэки күлүмэн наһаалаата. Таатайбах муннун хаана бычыгырыар диэри сиэтилэр. Чооруонаны да харыстаабаттар. Аһылык анара түнгэтилиннэ,сыарҕа лаппа чэпчээтэ. Бу курдук иһэн, биэрдэ Таатайбах күлүксиргэ киирэ охсоору, кутуругунан дэйбиэрдэнэ түһээт, суол кытытыгар такырыйда. Чооруона кыайан салайбакка хаалтыгар, сыарҕаларын анар сыһааҕа үрдүк силискэ аннылла биэрдэ. Онтон өрө мэтэрийэн тахсаат, төттөрү түстэ. Онуоха кэлгитэ холкутаабыт уһаат күүскэ тонхос гынна да,суорат сиргэ халыйа сүүрдэ. Чооруона туох эрэ диэн сана аллайда, ыксаата. Оҕуһуттан түһэн, уһаатын иһин көрбүтэ, суората көп түгэбинэн эрэ хаалбыт. Ытаата, олбу диэки хайыспахтаата, харабын күүскэ нньюхханан ылла уонна үлэһиттэр аһылыктарын тохтум, хайдах буолабын диэн толкуй бөҕөбө түстэ. Оттон Таатайбах, туох да буолбатабынны, моонньун ууннара-ууннара, суол кытытынаабы оту тылынан салбаан,тардыалаһа сатыы турар. Эмискэ кулгаабын сэгэннэтээт, ойуур диэки хантайан ыныранна. Чооруона бу туран суорат ылар фермалара мантан ойуурунан быһа чугас баар буолуохтаабын сэрэйэр. Таатайбах ону биллэбэ... Оҕуһун мас төрдүгэр ыксары баайан баран,фермаҕа тэбиннэ. Бадарааннаах марыктаны эргийиэн кэрэйэн, ортотунан кэһэн, оборчоҕо этэрбэһин былдыата сыһа-сыһа, нэһиэлэ туораата. Онтон өр гыммата, тийдэ. Ферма асчыта эмээхсинтэн икки ыаҕас суораты көрдөөтө. –Бу куйааска быстардаххын, биэр күн суорат сиэбэтэхтэриттэн хайыахтара буоллаҕай, -эмээхсин оҕону аһына көрдө. – Кэбиис, отчуттар аһыахтаахтар, -Чооруона булгуччу эттэ.

Икки ыарахан ыаҕаһы санныыччы туппутунан оҕустаах сыарҕатыгар төнүннэ. Күн ыраатта. Хас да ходуһаҕа сырытта. Бүтэһигэр, от кээһиччилэргэ чугаһаан иһэн, олус утатан айаҕа куура хаппытын, бэйэтэ хам ачыктаабытын дээ өйдөөтө. Сиэнчэ оҕонньордуун сир ортотугар аһыыр буолаллара. Уопсай аһылыктан өлүү лэппиэскэлэрин, суораттарын, эмиэ үлэлээн илистэ сылдыар дьон быһыытынан, бэрт минньигэстик сиэн төннөллөрө. Бүгүн Чооруона соботоҕуттан эбитэ дуу, ону тутуспата, мучумаанна түбэһэн, тутуһар да солото суох.Б илигин да ,ситэ түнэппэккэ эрэ, аһыан баҕарбат. Дьоно омурҕан кэнниттэн күөл кытытытын кэбиһэ тураллар эбит. Чооруона хойутаабытыттан куттанна, син биэр үлэни атахтаабыкка тэннээх. Отууга тийбитигэр от харбааччы Өксүүннэ нуорма аһылыгын барытын тутта. –Туох үлүгэрин илиһиннин, уоһун дэлби

хатырбыт дии, Чооруонаа? Ити чаанньыкта чэйдэ ыймахтаа, -диэт, үлэһиттэр үөгүлэһэн ордоотоспуттарыгар, төгтөрү хабытайданна. Оттон Чооруона, Өксүүнньэ санатыгар кыһаммакка, куулун түгэбин кичэйэн хасыһар. Бэйэтин өлүүтэ, биир быһыы лэппиэскэ, ханна да суох,орподох... Кимиэхэ ордук биэриэмий? Кэбис, төннөрүө этилэр. Аара хостонон хааллаба, -диэн санаа охсулунна. Аһылыга суох буолбутуттан олус хомойдо, уоһа ибигирээн, кэнэриитэ кычыгыланан кэллэ... Эгэ суората ордуо дуо, эбии-сабыы булан, дьонно тиэрдибитэ махталлаах. Чэ, буоллун, орус үөһэ таскайдана сылдьан быстардамый, үлэһиттэр аһаабыт буоллулар да сөп. Улахан киһи эрээрибин, ытыы сыстабым,- диэн бэйэтин сэмэлэннэ. Дьэитигэр тийбитэ, ийэтэ аймана көрүстэ:

-Бу туох айылаах буолан мөлтөөн-ахсаан кэллин? Чооруона сэниэтэ суох: - Ээ,бэйэм. -диэн бөҕөхсөтүнэ сатаата. Аҕатын хаартыскатын көрөөт,эрдийдэ:

-Ийээ,миигиннээбэр аҕабар өссө ыарахан. Мин сэрии кэмин оҕотобун, онон кытаанабы эмиэ тулуйуохтаахпын, аҕам иннэ диэбитэ... Ыкса кичээ кыладыапсык Чооруонаба бугунгү нуорма лэппиэскэтин киллэрэн биэрдэ. Биир от мунһааччы эбиллибитин ситэ аахпатахтар. Чооруона өлүүтэ ол киһиэхэ тиксибит.

Кыайыны уһансы

Биир кичээ Чооруона Сиэнчэ оҕонньордуун ходуһаттан иһэн тумул аннынаабы буолакка тохтоотулар. Манна комбайн бурдугу быһан, дьон түүтэхтээн бүтэриэхчэ буолбуттар. Кыһайбыт курдук, арҕааттан ыас хара былыт саба халыйан ардаары аҕай турар.

-Кун санналаахтар, өмөлөһүн! -фронтвик Бөтүрүөйэ, кэлбит дьону көрөн, оонньуу-күлүү урдук этэ-этэ, түүтэхтэри такыр илиитигэр кыбына-кыбына, соһулуоннаан дыабдылыһар.

-Биһиги, биэнньиэрдэр, курдук бэлэммит! - Сиэнчэ оҕонньор, күлэ-күлэ,эттэ.

Чооруона, кытыгыраһын киллэрэн, биирдии түүтэби тута-тута сүүрэр, ол илдьэн биэстии-алталыы гына-гына, куоластарын үөһэ хайыһыннаран, бэйэ-бэйэлэригэр үмүрүччү өйөннөртүүр. Бу курдук соһулуонаатаахха, бурдук Самыыр түһэн сабдыгыратан иһэн, саарбахтаабыттыы, иһийэн ылла. Онтон эмиэ саҕалаан, хойуутук таммалаата. Устунан ыаҕастаах уунан курулааччы кутан барда. Чооруона ньылбы сыттыда. Кэнники түүтэхтэрин уу чоккурас сылдьан туруортаата. Сыһа-халты бүтэн, дьон кэлтэгэй отууга симсэ түстүлэр.

-Чооруона буолага үөһэттэн-алларааттан быйан бөбөнү биэрдэ, -диэтэ Бөтүрүөйэ,инчэгэй таһаһын ыкта олорон.

–Тоџо миэнэ буолуой, колхозпут киэнэ дии, - Чооруона хап-сабар хардарда. – Эйиэнэ да дииргэ оруннаах. Быһаас бурдук ыһыспытын, сайын аһынаттан харыстастын, ардахтан куотгарарга көмөлөстүн. Ити кыайыыны уһансабын.

–Кырдык Чооруона хоһуун оџо. Маннык ыччаттардаах дьон быстан-ойдон биэриэхпит суоџа,- үлэһиттэр күө-дьаа буоллулар. Ардахтан хорџойбучча тылынан оонньооһун буолбатабын Чооруона өйдүүр. Ити аата кини колхозка көдүүһү онорбутун этэллэр. Үлэлии сылдыар үчүгэй даџаны! Оџолуун, џонньордуун сылайары-сындалайары кэрэйбэккэ хоһуундук үлэлээтилэр. Барыта кыайыы туһугар. Үүт-үкчү аџата эппитин курдук: Өстөөџү утары норуот бүтүүнэ охсуһар... Ардах сэллээтэ. Бу кэриэтин сайын ардыабын,-дэһэ-дэһэ, дьон отууттан быгыахтастылар.

–Чооруона, ытын сүүрэн иһэр. Табаарыс, кэл, отууга киир, -Бөтүрүөйэ көбдүөрэ түстэ. –Чэ билигин дьиэбитигэр барыахпыт. Тоџо ыксаан кэлин? - Чооруона ытын илин атахтарын имэрийдэ. Онтон моонньугар кумааџы баайылла сылдыарын булан ылла.

–Бай, доџор, сурук дуу? Бөтүрүөйэ соһуйбутугар, дьон үмүөрүһэ түстүлэр.- Этэбин ээ мин мэлдьитин - бу ыт үөрэхтээх, сэриигэ ытан бааһырбыттары тастарбыт киһи диэн... Чооруона, суругу арыһаат, ыалын оџото бодьооруппутун тута сэрэйдэ, онтон ааџа оџуста: “Чооруона, ийэбин балыһаџа илтилэр. Кэлэ тарт...” Чооруона сүрэџэ түөһүн иһигэр толугуруу түстэ. Ытыабын арыычча тутунна, идэтинэн хараџын ньухханна. Онтон ытын моонньуттан кууспутунан саната суох олорбохтоото. Үлэһиттэртэн үөрэхтээх өттүлэрэ суругу уларсыһан аахтылар. Отуу иһэ им-ным. Бөтүрүөйэ көхсүн этиппэхтээтэ.

- Чооруона, кытаат, тукаам, санаабын түһэrimэ. Хайа,саллаат оџото этин дии...

Чооруона суруга

Аџаа, мин эйиэхэ бу хаһыс да суругум. Ийэбит аны суох... Кыайыыга тийбэккэ кылгас үйэлэнээхтээтэ,- диир Сиэнчэ оџонньор. Ийэм унуоџар, тумулга, киирэ сылдыбытым. Үчүгэйдик үөрэниэм уонна эйиэхэ суруйа туруом диэммин киниэхэ ботугураабытым...

Аџаа, миигин интернакка киллэрдилэр, дьиэн курдук санаан олор дииллэр. Сайын колхозка үлэлээбит үөрэнээччилэргэ бириэмийэ биэртэлээтилэр. Миэхэ Чапаев туһунан кинигэ тигистэ, ону, эн кэллэххинэ, иккиэн ааџаахпыт. Миигин учууталларым улааппыккын, буспуккун-хаппыккын дииллэр. Баџар буолуо. Аџаа, өссө Михаил Спиридонович: Сотору өстөөџү кыайыахпыт, - диир, элбэхтик бэсиэдэ онорор, көрдөрдөџүнэ, сэрии ыраах арџаа тийбит эбит. Эн эмиэ өстөөџү урусхаллаһа сылдыаргын учууталбыт ахтан ааһар. Манна интернакка, фронтовиктар оџолоро үгүспүт. Ийэбинээн түспүт хаартыскаџытын илдэ сылдыабын. Үөрөхпиттэн кэллэхпинэ,

сыана ылбыппын иккиэннитигэр ботугураан кэпсиибин. Оччоҕо, санаабар, эһиги иккиэн баарга дылыгыт. Ардыгар оҕолортон кистээн кыратык ытыбын... Аҕаа, оттон эн суруйбатаҕын өр буолла. Урут итинник уһаабат этэ. Биллэрий, наһаа күүтэбин. Бааһырбыт буоллаххына, кимизэхэ эмэ этэн суруйтар, мин нһууччалыы да суругу ааҕыам этэ. Сэрии бүттэбинэ, кэлэ охсоор, мин дьиэбэр соҕотопхун...

Аҕаа,күүтэбин...

Оҕон Чооруона